

بررسی تأثیر مراقبت‌های پس از خروج از زندان بر پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان در شهر اردبیل

ایرج حامدی کلخوران^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۱/۰۶

صفحه: ۱۳۸-۱۱۹

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی تأثیر مراقبت‌های پس از خروج از زندان بر پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم در زندانیان شهر اردبیل است. روش پژوهش پیمایشی از نوع توصیفی و همبستگی است. جامعه آماری را مجرمینی تشکیل می‌دهند که دوره محکومیت خود را در زندان طی کرده و از زندان آزاد شده‌اند. با توجه به محدودیت جامعه آماری در پژوهش حاضر تعداد ۵۰ نفر نمونه در دسترس انتخاب شده است. ابزار مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار آماری SPSS و برای تحلیل فرضیات نیز از آزمون معنی‌داری t با نمونه‌های مستقل و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که به‌کارگیری توانایی زندانیان، ارائه تسهیلات مالی جهت خدمات تولیدی، حمایت خانواده پس از خروج از زندان و عضویت در گروه‌های ورزشی باعث پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم در زندانیان می‌شود.

کلید واژه‌ها: زندان، پیشگیری، ارتکاب مجدد جرم، جرم.

---

^۱ کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل.

مقدمه و بیان مسئله

ارتکاب جرم در هر عصری از دغدغه‌های پیشینیان از دیرباز تا به امروز بوده و مسئولین در هر عصری ضمن محاکمه نمودن مجرمین، در پی یافتن علل ارتکاب جرم بوده و سعی بر این داشتند که با اتخاذ راه کارهای مناسب، میزان شیوع و گسترش آن را کاهش دهند (پورافکاری، ۱۳۷۸). جرم یک پدیده همگانی و فراگیر است، در هر جامعه‌ای حضور دارد و امکانات فراوانی را به خود اختصاص داده است. هیچ جامعه و مردمی در سطح جهان یافت نمی‌شود که درگیر قضایای مجرمانه نباشد و از وجود آن متضرر نگردد. به خاطر همین ویژگی عام است که اقدامات متفاوت نسبت به آن انجام می‌گیرد. در طول تاریخ تلاش‌های زیادی صورت گرفته است تا راهکارهای مناسب جهت از بین بردن رفتارهای جرم‌زا یا محدود کردن و کاهش آن در جامعه ابداع گردد. نظریه‌های فراوانی مطرح گردیده، اما هیچ کدام نتوانسته است بشر را به هدف خود نزدیک سازد. جرائم متنوع با شیوه‌های متفاوت در تمام جوامع رخ می‌دهد که سیاست‌های جنایی دولت‌ها قادر به مهار یا کنترل آن نیست که در حقیقت این وضعیت حکایت از ناموفق بودن حقوق جزا دارد؛ اما این به معنای آن نیست که ارگان‌های مسئول ناامید گردند و تسلیم خواست مجرمان شوند.

در برخورد با پدیده جرم و ناامنی دو گزینه اصلی در برابر اولیای امور قرار دارد. گزینه اول رویکرد سنتی سرکوبی و مجازات است که با شدت عمل و از طریق سیستم عدالت کیفری شامل دادگاه‌ها و پلیس و سازمان زندان‌ها پیگیری می‌شود. این رویکرد در اواخر قرن ناتوانی خود را در حل مشکل جرم را آشکارا نشان داده است. گزینه دوم مقوله پیشگیری از جرم است. به دلیل کارایی بالای این رویکرد در دو دهه اخیر اقبال بسیار به پیشگیری از جرم در جوامع مختلف دیده می‌شود (محمدنسل، ۱۳۸۹).

پیشگیری از جرم نوعاً از طریق راه‌حل‌های ثابت و کلیشه‌ای قابل دسترسی نیست، بلکه بیشتر به صورت اجرای اصول اساسی در مراحل مختلف یک فرآیند دیده می‌شود. در

سال‌های اخیر نسخه‌هایی از اقدامات پیشگیرانه از قبیل مدل SARD به معنی واریسی، تجزیه و تحلیل، پاسخ و ارزیابی است، ارائه شده‌اند که در پلیس مسئله محور کاربرد دارند. تدابیر منسجم پیشگیری متنوع هستند و برخی از آن‌ها بیشتر نظری و علمی و برخی دیگر جنبه‌ی عملیاتی و کاربردی دارند. مراقبت‌های پس از خروج از زندان در پیشگیری و کاهش جرم، یک روش کاربردی و عملیاتی است که در پیشگیری از جرم کاربرد بیشتری دارد (محمدنسل، ۱۳۸۹).

در دهه‌های اخیر، با توجه به ازدیاد روزافزون جرائم و نرخ تکرار جرم در زندانیان آزاد شده، توجه بیشتری به مجازات حبس معطوف شده است. در این میان القاگرایان، با توجه به آثار زیان‌بار زندان، نظر بر القای کامل مجازات حبس دارند. ولی با توجه به واقعیات، گروهی دیگر بر این عقیده‌اند که در عصر کنونی، باید توجه بیشتری بر جنبه اصلاحی و تربیتی حبس مأخوذ داشت. بر اساس همین بینش است که قانون‌گذاران، در جهت مهار تکرارکنندگان جرائم، دامنه مداخلات حقوق کیفری را از صرف مجازات به اهداف پیشگیرانه و اصلاح مجرمین نزدیک ساخته‌اند و ایجاد امکانات و تسهیلات لازم فرهنگی و تربیتی و ارشاد زندانیان، انجام خدمات مشاوره‌ای و مساعدت در جهت حل مشکلات آنان از قبیل اشتغال و حرفه‌آموزی، همه و همه را از راه‌های اصلاح و بازسازی مجرمین می‌دانند (اکبری، ۱۳۸۰). زندانیان پس از آزادی با مشکلات زیادی روبرو می‌شوند. عدم توجه خانواده در حمایت از زندانیان آزاد شده یا ناتوانی در حمایت از آنان، طرد و اخراج از محل کار و محیط‌های مناسب دیگر، عدم توفیق در یافتن شغل مناسب و بسیاری از معضلات دیگر سبب می‌شود که زندانیان موقعیت اجتماعی، شغلی و اقتصادی سابق خود را از دست بدهند و از همین رو اغلب آنان به ارتکاب مجدد جرم و پناه بردن به محیط‌های نامناسب و دوستان ناباب روی می‌آورند.

قطعاً وجود یک موسسه‌ای که پس از تحمل حبس آنان را مورد حمایت و مراقبت قرار دهد، بسیاری از معضلات ذکر شده را رفع خواهد کرد؛ بنابراین در نظام‌های زندانبانی

برای اثربخشی برنامه‌های اصلاحی، اصل مداخله‌ی تعقیبی پس از آزادی از زندان پذیرفته شده است. به همین منظور راه‌اندازی مراکز مراقبت بعد از خروج به صورت یک نهاد رسمی و اجتماعی و ارائه خدمات و حمایت‌های لازم به مددجویان از سوی این مراکز گام مثبتی برای زندانبانی نوین محسوب می‌شود (عظیمی، ۱۳۹۰).

با توجه به مطالب فوق هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر مراقبت‌های پس از خروج از زندان بر پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان در شهر اردبیل است.

مبانی نظری جرم

نظریه‌ی کنترل اجتماعی

یکی از نظریه‌های مهم عرصه‌ی جامعه‌شناسی، در زمینه‌ی انحرافات اجتماعی و جرم، نظریه‌ی کنترل اجتماعی است؛ از این دیدگاه برای تحلیل و تبیین رفتارهای انحرافی و مخالف با موازین جامعه، استفاده می‌شود: جامعه‌پذیری، اگر به صورت صحیح و درست انجام گیرد، سبب می‌شود افراد با هنجارها و ارزش‌های جامعه هم‌نوا گردند؛ اما چنان چه این روند به طور کامل تحقق نیابد و افراد از قواعد، اصول و مقررات پیروی ننمایند، در این صورت، ابزار کنترل اجتماعی برای اجبار اجزاء جهت اجرا نمودن موازین و هنجارهای جامعه، به کار گرفته خواهد شد. به عبارت دیگر، کنترل اجتماعی مجموعه‌ی روش‌هایی است که جامعه به کمک آن، اجزا را ملزم می‌نماید تا از قوانین جامعه پیروی نمایند. نظریه‌ی کنترل اجتماعی علی‌رغم اشتراک مبانی با نظریه‌ی کنترل، بزهکاری را به متغیرهای جامعه‌شناختی عادی نظیر ساختار خانواده، آموزش و گروه همسالان نسبت می‌دهد (معظمی، ۱۳۸۸).

در میان صاحب‌نظران تبیین‌های کنترل، می‌توان از ترویس هیرشی نام برد. وی پیدایش کج روی را معلول ضعف هم‌بستگی در گروه‌ها و نهادهای اجتماعی و تضعیف اعتقادات و باورهای موجود در جامعه می‌شمرد. وی معتقد است چنانچه در بین افراد هم‌بستگی قوی وجود داشته باشد، جامعه بهتر خواهد توانست کنترل اجتماعی را نسبت

به اعضای خویش اعمال نماید (سلیمی، ۱۳۸۶). در این خصوص چهار عنصر را به عنوان عناصر پیونددهنده‌ی افراد به یکدیگر و جامعه و به تعبیر دیگر، چهار متغیر کنترل‌کننده‌ی رفتار، معرفی می‌کند که عبارت‌اند از: دل‌بستگی، تعهد، مشارکت، باور.

نظریه‌ی هم‌نشینی افتراقی

نظریه‌ی هم‌نشینی افتراقی از معروف‌ترین نظریه‌های ادوین ساترلند است. وی معتقد است که جرم نیز مثل سایر اعمال، آموختنی است و نوع و میزان روابط فرد با محیط، نقش عمده و اساسی در ارتکاب جرم دارد. مطابق این نظریه، فرد در طول حیات خویش با افراد و گروه‌های متفاوتی سروکار دارد و هر یک از این افراد و گروه‌ها، برای خود ایده، نظر و مرام خاصی دارند. فرد در ارتباط خود، با فرهنگ‌ها، هنجارها و ارزش‌های آن‌ها آشنا می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۸). حال اگر وی با محیط‌ها و گروه‌هایی رابطه داشته باشد که مرتکب اعمال مجرمانه می‌شوند، در این صورت تحت تأثیر آن‌ها، فرهنگ بزهکاری را خواهد آموخت. در چنین وضعیتی یک روند یادگیری طی می‌شود که این روند تابعی از عوامل زیر است:

۱- تعداد تماس‌های فرد با محیط؛ ۲- کیفیت تماس یا رابطه‌ی فرد با آن محیط؛ ۳- مدت تماس یا رابطه‌ی فرد با آن محیط (همان).

اصول حاکم بر نظریه‌ی هم‌نشینی افتراقی چنین است:

- رفتار بزهکارانه یادگرفتنی است.
- رفتار بزهکارانه را در فرایندی ارتباطی و طی واکنش متقابل با دیگران یاد می‌گیرند.
- بخش اصلی یادگیری رفتار بزهکارانه را در گروه‌های شخصی صمیمی صورت می‌گیرد.

- حال که رفتار بزهکارانه یادگرفتنی است، این فرایند یادگیری شامل: الف) فنون ارتکاب جرم که گامی بسیار پیچیده و گاه بسیار ساده است؛ ب) جهت‌گیری ویژه‌ی انگیزه‌ها، سابقه‌ها، عقلایی کردن‌ها و نگرش‌ها می‌شود.
  - جهت‌گیری انگیزه‌ها و سابقه‌ها را از تعریف‌های مندرج در مفاد قانونی درباره‌ی مطلوب بودن یا نامطلوب بودن یاد می‌گیرند.
  - یک شخص به این دلیل بزهکار می‌شود که در نظر وی تعریف‌هایی که سرپیچی از قانون را مطلوب می‌دانند بر تعریف‌هایی که سرپیچی از قانون را ناپسند می‌داند، غلبه دارد.
  - هم‌نشینی افتراقی ممکن است از نظر تکرار دفعات، طول زمان، اولویت و شدت با یکدیگر تفاوت داشته باشند.
  - فرایند یادگیری رفتار بزهکارانه از طریق هم‌نشینی با الگوهای بزهکارانه و ضد بزهکارانه شامل همه‌ی سازوکارهایی است که در همه‌ی فرایندهای یادگیری وجود دارد.
  - هرچند رفتار بزهکارانه نشانه‌ای از نیازها و ارزش‌های عمومی است اما به‌وسیله‌ی نیازها یا ارزش‌های عمومی تبیین می‌شود زیرا رفتار بزهکارانه، توصیف همان نیازها و ارزش‌های عمومی است (لویس، ۱۳۷۸).
- بنابراین مطابق نظریه‌ی هم‌نشینی افتراقی، فرد مجرم بیشتر گرایش به محیطی ناسالم و نابهنجار دارد و آموزه‌های این محیط را مطلوب دانسته و موافق با آرمان‌های خویش می‌داند؛ و از هنجارهای حاکم بر این محیط‌ها تبعیت و پیروی می‌نماید، ولو اینکه مخالف با قواعد حاکم بر جامعه باشد. به‌عبارت‌دیگر افراد در تعامل با دیگران، همان‌گونه که یاد می‌گیرند از قوانین و اصول جامعه پیروی کنند؛ به همان اندازه نیز ممکن است در اثر ارتباطات ناسالم، شیوه‌های قانون‌شکنی و نحوه‌ی ارتکاب جرم را بیاموزند.

به نظر ساترلند اگر تعریف‌هایی که کنش‌های بزهکارانه را قابل قبول می‌نمایاند، با پشتوانه‌ی قوی‌تر از تعریف‌هایی مخالف با رفتار کج روانه به فرد القا شود و فرد در دفعات بیشتری با این تعریف مواجه گردد، احتمال این که مرتکب کج روی شود، بیش‌تر است و فرد مجرم به دلیل روابط خود با افراد جامعه و هم‌نشینی با آن‌ها، تحت تأثیر عقاید آن‌ها قرار گرفته و راه‌های خلاف را برای ادامه‌ی زندگی خویش برمی‌گزیند. برای مثال چنان چه فردی محکوم به حبس شود، لاجرم با فرهنگ حاکم بر آن محیط آشنا خواهد شد و تحت تأثیر عقاید، رفتارها و قواعد حاکم بر آن محیط قرار گرفته و چنانچه هنجارها و ارزش‌های آن‌ها برای وی اهمیت پیدا کند، ممکن است از مرام خود دست کشیده و به رو به‌سوی الگوی رفتاری آن‌ها نماید. بدین ترتیب مدت‌زمان حضور فرد در این محیط و همچنین میزان و نوع ارتباط وی منجر به آموختن فرهنگ خاص زندان می‌گردد (سلیمی، ۱۳۸۶).

نظریه‌ی فشار

نظریه‌ی فشار، بر این عقیده استوار است که دلیل اصلی انحرافات و کج روی‌ها فشار است. افراد دارای آمال و آرزوهای متعددی هستند و هر یک اهدافی را بر خود معین نموده‌اند؛ فشار حاصل از اهداف و آرمان‌ها از یک‌سو و عدم اجابت و دستیابی از طریق وسایل مشروع در جامعه از سوی دیگر، موجب می‌شود تا احساس فشار در فرد به وجود آید. به‌بیان‌دیگر بی‌عدالتی‌های اقتصادی در جامعه سبب ایجاد فشار در اقلشار تهی دست جامعه می‌شود و به دلیل احساس ناکامی در رسیدن به اهداف، آرزوها و آمال خود، به رفتارهای انحرافی و جرم روی می‌آورند.

«نظریه‌ی فشار با تحقیقات رابرت مرتن ارتباط دارد. مرتن ریشه‌های جرم و انحراف را در ساختار جامعه می‌داند» (معظمی، ۱۳۸۸).

فعالیت نظری او بیشتر در ارتباط با شیوه‌ای بود که از آن طریق، تنش‌های میان ابزارهای مشروع و غیر مشروع دستیابی به هنجارها و ارزش‌های یک جامعه‌ی خاص به رفتار انحرافی منتهی می‌شود (ساندرا، ۱۳۸۶).

نظریه‌ی سنتی فشار

رابرت مرتن این فشار را ناشی از عدم توانایی شخص در دستیابی به اهداف مقبول اجتماعی می‌داند، آلبرت کوهن، ناکامی در رسیدن به جایگاه بالا در جامعه را عامل فشار می‌شمارد و لکووارد و آلین عدم برخورداری اشخاص از فرصت‌های نامشروع برای نیل به هدف را واردکننده‌ی فشار بر افراد و راندن آنان به سوی کج‌رفتاری می‌دانند. مرتون عقیده دارد در جوامعی که هدف‌ها مورد توجه است و اهمیتی به راه‌ها و وسایل رسیدن به آن نمی‌دهند، باعث می‌شود کهن افراد از کارآمدترین وسایل؛ حتی غیر مشروع، برای رسیدن به هدف‌های خود استفاده کنند (محققان، ۱۳۸۸). به بیان دیگر زمانی که پول، ثروت، مقام اجتماعی، میزان تحصیلات و... به عنوان اهداف مقبول اجتماعی تلقی گردد و به معیارهای مادی تأکید فراوان شود، چون تمامی طبقات اجتماعی امکان دسترسی به اهداف فوق‌الذکر را ندارند، در این صورت، جهت فائق آمدن به فشاری که از عدم موفقیت حاصل گردیده، با توسل به ابزارهای نامشروع، سعی می‌نمایند خود را به طبقات فرادست جامعه نزدیک سازند.

البته همه‌ی افراد در مواجهه با موقعیت‌های فشار، واکنش یکسانی از خود بروز نمی‌دهند، به بیان دیگر زمانی که افراد فرودست جامعه تحت فشارهای اجتماعی قرار می‌گیرند و به کمک ابزارهای مشروع، توان دست یافتن به اهداف را در خود نمی‌بینند، لزوماً رفتارهای انحرافی را پیش نمی‌گیرند، هر کس سعی می‌نماید به طریقی خود را با فشارهای به وجود آمده، سازگار نماید (صدیق سروستانی، ۱۳۸۲).

نظریه‌های جدید فشار

برخی از محققین معاصر نسخه‌ای جدید را از نظریه فشار ارائه داده‌اند که به بررسی هر یک از آنها می‌پردازیم.

نظریه‌ی عمومی فشار

این معروف‌ترین نسخه‌ی معاصر از نظریه‌ی فشار محصول کار رابرت اگنیو و وایت است اگنیو بر این باور بود که نظریه‌های سنتی فشار، به اهداف ارزشی، اثباتی نگاه می‌کرد. او چنین اظهار می‌دارد که عاملی دیگر باید در اینجا اضافه شود و آن اجتناب از موقعیت‌های دردآور (منفی) است. همان‌گونه که اهداف یک فرد ممکن است متوقف شود، توان اجتناب از موقعیت‌های نامطلوب یا رخدادهای پرتنش زندگی نیز ممکن است چنین شود. وقتی این توقف مثبت و اجتناب منفی با یکدیگر ترکیب شوند، سطوح تنش چنین پیشنهاد می‌کند که نرخ‌های بالاتر خلاف یا انحراف را می‌توان انتظار داشت (ویلیامز، ۱۳۸۶).

نظریه‌ی نهادین فشار

دومین تطبیق معاصر نظریه‌ی فشار از سوی مستر و روزنفلد (۱۹۹۴) صورت پذیرفت. با توجه به نظریه فشار سنتی مرتن که منابع اقتصادی فشار (شرایط نابهنجاری را به وجود می‌آورند)؛ آنها از یک سطح کامل از نهادهای غیراقتصادی که حذف شده است صحبت می‌کنند. تصویری شفاف‌تر از فشارهای ساختاری در مورد انحراف، شامل مشارکت در نهادهایی مانند خانواده، مدرسه، مذهب و قانون می‌شود. برای آن‌که نابهنجاری کار کند، نه تنها جدایی اهداف و ابزارها ضروری است بلکه نهادهای اجتماعی نیز باید ضعیف شده باشند. مستر و روزنفلد از تأثیرات جدایی این نهادها در راه‌هایی که به از دست رفتن کنترل می‌انجامد، صحبت می‌کنند (همان).

نظریه‌ی احساس فشار با دیدگاه‌های نابسامانی اجتماعی سازگار است. بدین جهت که هر دو متغیرهای ساختاری فقر و فرصت اقتصادی، میزان موجود بودن کالاها و خدمات

را با میزان بزهکاری و جرم مربوط می‌دانند. احتمال احساس فشار در مناطق فقیرنشین و وخیم مرکز شهر بسیار زیاد است؛ اما تفاوت این دو نظریه در این است که نظریه‌های نابسامانی اجتماعی بر فرآیندهای گروهی و نحوه‌ی تأثیر احساسات از خودبیگانگی، خشم و سرخوردگی ناشی از محرومیت اقتصادی و نابرابری اجتماعی تأکید دارد؛ در حالی که نظریه‌ی فشار بر الگوهای بزهکاری فردی تأکید می‌کند (معظمی، ۱۳۸۸).

نظریه‌ی برچسب‌زنی

دیدگاه‌های برچسب‌زنی عموماً کار را با تکیه بر این مقدمه آغاز کرده‌اند که جرم و رفتار مجرمانه، فرایندی اجتماعی است. مطابق این نظریه، اعمالی کج روی و مجرمانه تلقی می‌گردد که جامعه افعال خاصی را تعیین نموده و نسبت به آن‌ها عکس‌العمل نشان می‌دهد و افرادی که مرتکب آن اعمال گردند، ضمن آن‌که درخور مجازات خواهند بود برچسب مجرم نیز به آن‌ها می‌شود (وایت و هینز، ۱۳۸۶).

بدین شکل می‌توان گفت که در این دیدگاه، سنجش جرم عملاً فرایندی را تشکیل می‌دهد که در خلال آن، افرادی که مناصب قدرت را در درون نظام جزایی در دست دارند، کنش‌های خاص افرادی معین را به‌عنوان کنش‌های «کج روانه» یا «مجرمانه» تعریف می‌کنند. یکی از صاحب‌نظران تئوری برچسب‌زنی «بکر» است. نظریه‌ی برچسب‌زنی بکر، دو ملاحظه را داراست: نخست: ملاحظه‌ای در باب این‌که چگونه رفتاری خاص، برچسب انحرافی را می‌خورد و ملاحظه‌ی دوم در خصوص تأثیرات فرایند برچسب‌زنی است. در اکثر موارد مشخص شدن و برچسب خوردن به‌عنوان کج‌رفتار، فرد را به‌سوی کج‌رفتاری بیشتر و شرکت در گروه‌های سازمان‌یافته‌ی جرم و جنایت می‌کشاند (ممتاز، ۱۳۸۵).

تحقیقات نشان می‌دهد که برچسب‌ها و مجازات معمولاً باعث تقویت زندگی‌های منحرفانه می‌شود تا از بین بردن آن‌ها؛ بنابراین زمانی که به فردی برچسب منحرف، خلاف کار و مجرم وارد آید، این امر ممکن است بر ذهنیت او تأثیر منفی بر جای

گذارد و سعی نماید رفتار و اعمال خود را متناسب و همگام با آن برجسب بسازد (معظمی، ۱۳۸۸). از آثار دیگر منفی برجسب‌زنی، تغییر دید مردم نسبت به فردی است که برجسب می‌خورد، دیگران به تدریج از او جدا می‌شوند و بدین ترتیب فردی که برجسب خورده خود را تنها می‌یابد. برای مثال چنانچه فردی به جرم سرقت محکوم حبس گردد، پس از آزادی، دیگران همچنان وی را به چشم یک سارق که امکان سرقت از مکان‌های دیگر را دارد، می‌بینند و همین امر سبب می‌شود که نتواند فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی خویش را از سر بگیرد، برای شخصی که برجسب خورده هیچ نهاد دولتی و خصوصی حاضر به دادن شغل و حرفه نخواهد بود و همین برجسب عاملی می‌شود که وی خواه‌ناخواه به‌سوی کج‌رفتاری بیشتر سوق پیدا کند چراکه ماحصل برجسب بر وی، مسدود شدن راه‌های قانونی است؛ و بنابراین برای سازگاری خود با محیط و ادامه‌ی زندگی اجتماعی، چاره‌ای جز، در پیش گرفتن رفتار محرمانه ندارد.

بنابراین، با عنایت به پیامدهای برجسب‌زنی و آثاری که از این عمل، در ذهن فردی که جامعه به او برجسب مجرم زده، بر جای می‌گذارد و می‌تواند موجبی باشد برای سوق دادن هر چه بیشتر وی به ارتکاب اعمال مجرمانه، بهتر است مقامات مسئول و دستگاه قضایی به شکل کاملاً حساب‌شده از برجسب، برای کنترل افراد و ایجاد نظم و مقررات در جامعه استفاده نمایند؛ تا از عواقب سوء و پیامدهای منفی آن، در امان باشند.

نظریه‌ی تضاد فرهنگی

این نظریه دیدگاه «تورستن سلین» است که آن را با مطالعه بر روی جرائم ارتكابی به‌وسیله‌ی شهروندان آمریکایی الاصل، تدوین کرد. به‌موجب این نظریه، بزهکاری ممکن است از ضدیت، رقابت، رویارویی دو مقررره یا دو فرمان یا دو دستور اخلاقی ناشی از دو فرهنگ به وجود آید: فرهنگ حاکم و خرده‌فرهنگ (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۴).

مراد از فرهنگ، فرهنگ غیرمادی است که شامل جنبه‌های ذهنی جامعه و زندگی اجتماعی است. ارزش‌ها، هنجارها، هنرها، اعتقادات، باورها و نگرش‌ها نسبت به امور مختلف زندگی و... عناصر سازنده‌ی فرهنگ غیرمادی هستند و مراد از خرده‌فرهنگ، عناصر فرهنگی متمایز از فرهنگ غالب در جامعه است. مثلاً مهاجرین یک منطقه، به علت تفاوت فرهنگی با فرهنگ منطقه میزبان، دارای خرده‌فرهنگ هستند (صدیق اورعی، ۱۳۸۷).

تعارض فرهنگی و رابطه‌ی آن با ارتکاب جرم در خارج از کشور

گروه مهاجرین وقتی به یک کشور می‌روند، کشور مهاجرپذیر نیز فرهنگ حاکم خود را دارد، اما کشور مهاجر فرست نیز فرهنگ حاکم بر خود را دارد؛ فرهنگ کشور مهاجر فرست در کشور مهاجرپذیر به فرهنگ فرعی و خرده‌فرهنگ تبدیل می‌شود و لذا فرد مهاجر ناگهان خود را در تلاقی بین دو فرهنگ می‌بیند.

حال سؤالی که مطرح می‌شود این است که این تعارض و تضاد چگونه تبدیل به جرم می‌شود؟ آیا تعارض و تضاد این دو فرهنگ خودبه‌خود تبدیل به جرم می‌شود؟ در پاسخ باید گفت که بعضی از خرده‌فرهنگ‌های مهاجرتی با گذشت زمان در فرهنگ اصلی کشور مهاجرپذیر ادغام و حل و جذب می‌شوند و به مظاهر و اصول فرهنگ اصلی تبدیل می‌شوند. در آن صورت فرد مهاجر، نمود فرهنگ خانوادگی و ملی فرد آن‌چنان ویژگی‌هایی دارد که در فرهنگ کشور جدید غیرقابل ادغام است و حتی کشور جدید بعضی از جلوه‌های آن فرهنگ را جرم می‌داند؛ یعنی اگر فرد مهاجر از آن فرهنگ تبعیت نکند مطابق فرهنگ و دستورات فرهنگ حاکم مجرم محسوب می‌شود و اینجاست که تعارض بین فرهنگی نمود می‌کند و نمود آن جرم است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۸).

تعارض فرهنگی و رابطه‌ی آن با ارتکاب جرم در داخل کشور:

همان‌طور که در مباحث پیشین عنوان گردید، مهاجرت داخلی معمولاً از روستا به شهر و یا از شهرهای کوچک به سوی شهرهای بزرگ صورت می‌پذیرد. زمانی که مهاجرین قصد عزیمت به مکان دیگری را می‌نمایند، آداب، رسوم، سنن و فرهنگ آن‌ها با خطر مواجه می‌گردد.

چراکه هر محیط اجتماعی بنا بر مقتضیات خود، دارای فرهنگ منحصر به فردی است که متفاوت از مکان‌های دیگر است؛ و با تغییر مکانی و مهاجرت افراد، دو فرهنگ در مقابل هم قرار می‌گیرد: فرهنگ حاکم و خرده‌فرهنگ.

که در این صورت دو حالت ممکن است پیش آید: حالت اول اینکه مهاجران خود را با فرهنگ حاکم بر محیط، هماهنگ و همسان سازد؛ حالت دوم مربوط به زمانی است که فرد بتواند خود را همراه با فرهنگ آن منطقه نماید در این صورت خرده‌فرهنگ، فرد مهاجر محکوم به شکست است.

زمانی که فرد خود را با فرهنگ غالب، همگام می‌سازد، تعارضی در بین؛ مشکل از جایی نشأت می‌گیرد که خرده‌فرهنگ فرد مهاجر با دیده‌ی تحقیر ساکنان بومی آن منطقه مواجه می‌گردد؛ این امر به نوبه‌ی خود سبب ایجاد تنش‌های روانی (تحقیر، سرخوردگی و...) در فرد می‌گردد و بدین ترتیب سعی می‌نماید با دست یازیدن به ارتکاب جرم، سرخوردگی حاصله را جبران نماید.

بنابراین مطابق نظریه‌ی تعارض فرهنگی، آنچه سبب ایجاد جرم و جنایت می‌گردد، تنها عوامل مادی و اقتصادی نیست بلکه آنچه در خور توجه است، فشارهای روانی و فرهنگی به وجود آمده در فرد است که وی را لاجرم به سوی ارتکاب اعمال مجرمانه سوق می‌دهد.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش، توصیفی و همبستگی است. جامعه آماری را مجرمینی تشکیل می‌دهند که دوره محکومیت خود را در زندان شهرستان اردبیل طی کرده و از زندان آزاد شده‌اند. با توجه به عدم محدودیت زمان محکومیت و زمان آزادی زندانیان، تعداد این مجرمین مشخص نیست. در تحقیق حاضر به جای روش نمونه‌گیری با استفاده از فرمول، از روش علمی آماری با استفاده از حداقل نمونه برای تحقیقات همبستگی استفاده شد. در تحقیقات همبستگی حداقل نمونه ۳۰ نفر است که در تحقیق حاضر برای افزایش اعتبار به ۵۰ نفر افزایش یافت.

ابزار مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز، پرسشنامه محقق ساخته است. جهت سنجش اعتبار پرسشنامه از اعتبار صوری استفاده شده است. ابتدا نسخه‌هایی از سؤالات طراحی شده در خدمت اساتید قرار گرفته و به نظرات ایشان در تهیه پرسشنامه اساسی ترتیب اثر داده شده است. برای سنجش پایایی ابزار اندازه‌گیری نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است و ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه برابر ۰/۷۶ به دست آمده است. برای اجرای پرسشنامه با اخذ مجوز از دستگاه قضایی و با هماهنگی صورت گرفته با سازمان زندان‌های شهرستان اردبیل جهت دریافت آدرس، تعداد ۵۰ نفر از زندانیان آزاد شده انتخاب و پرسشنامه در اختیار آنان قرار گرفت.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شده است. برای تحلیل فرضیات نیز از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

یافته‌ها:

جدول (۱)- ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه‌های مورد مطالعه

متغیر	وضعیت	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۷	۱۴
	مرد	۴۳	۸۶
وضعیت تأهل	مجرد	۹	۱۸
	متأهل	۲۷	۵۴
	مطلقه	۹	۱۸
	متارکه	۵	۱۰
وضعیت اشتغال	شاغل	۲۱	۴۲
	بیکار	۲۹	۵۸
	روستا	۵	۱۰
محل سکونت	حاشیه شهر	۲۳	۴۶
	مناطق متوسط شهر	۱۲	۲۴
	مرکز شهر	۱۰	۲۰
میزان تحصیلات	ابتدایی	۹	۱۸
	راهنمایی	۲۰	۴۰
	دیپلم	۱۹	۳۸
	فوق دیپلم	۲	۴

طبق نتایج جدول (۱) ۸۶ درصد نمونه‌های مورد مطالعه مرد هستند و ۱۴ درصد نیز زن هستند. ۱۰ درصد نمونه‌های مورد مطالعه با کمترین فراوانی متارکه کرده‌اند و ۵۴ درصد با بیشترین فراوانی متأهل هستند. ۴۲ درصد نمونه‌های مورد مطالعه مرد هستند و ۵۸ درصد نیز زن هستند. ۱۰ درصد نمونه‌های مورد مطالعه با کمترین فراوانی در روستا و ۴۶ درصد با بیشترین فراوانی در حاشیه شهر ساکن هستند. ۴ درصد نمونه‌های مورد مطالعه با کمترین فراوانی تحصیلات فوق دیپلم دارند و ۴۰ درصد نیز با بیشترین فراوانی تحصیلات راهنمایی دارند.

جدول (۲) - شاخص‌های مرکزی و پراکندگی میزان ارتکاب جرم، محکومیت، سابقه زندان

آماره	دفعات ارتکاب جرم	دفعات محکومیت	دفعات حضور در زندان	سال‌های حضور در زندان
میانگین	۵/۱۶	۲/۳۲	۲/۳۲	۱/۳۶
انحراف معیار	۳/۴۵	۱/۳۳	۱/۳۳	۰/۹۲
حداقل نمرات	۱	۱	۱	۰/۵۰
حداکثر نمرات	۱۵	۵	۵	۳

طبق نتایج جدول (۲) میانگین دفعات ارتکاب جرم ۵/۱۶ بار، دفعات محکومیت ۲/۳۲ بار، دفعات حضور در زندان ۲/۳۲ بار و میانگین سال‌های حضور در زندان ۱/۳۶ سال است.

جدول (۳) - نتایج ضریب همبستگی پیرسون جهت تعیین رابطه همبستگی بین مراقبت‌های پس از خروج از زندان با پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم

پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم		آماره‌ها
۰/۱۳۴	ضریب همبستگی پیرسون	ارائه مشاوره پس از خروج از زندان
۰/۳۵۴	سطح معناداری	
۰/۴۷۷**	ضریب همبستگی پیرسون	به‌کارگیری توانایی زندانیان
۰/۰۰۱	سطح معناداری	
۰/۴۸۳**	ضریب همبستگی پیرسون	ارائه تسهیلات مالی جهت خدمات تولیدی
۰/۰۰۱	سطح معناداری	
۰/۵۷۸**	ضریب همبستگی پیرسون	حمایت خانواده پس از خروج از زندان
۰/۰۰۱	سطح معناداری	
۰/۴۷۱**	ضریب همبستگی پیرسون	عضویت در گروه‌های ورزشی
۰/۰۰۱	سطح معناداری	

** معنی‌داری آزمون در سطح معنی‌داری ۰/۰۱

طبق نتایج جدول (۳) و با توجه به سطح معناداری خطای آزمون برای سطح اطمینان ۰/۹۹ می توان گفت که به کارگیری توانایی زندانیان ارائه تسهیلات مالی جهت خدمات تولیدی، حمایت خانواده پس از خروج از زندان و عضویت در گروه‌های ورزشی باعث پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان می شود

نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از تحقیق نشان می دهد که به کارگیری توانایی زندانیان باعث پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان می شود. ضریب همبستگی بین دو متغیر برابر ۰/۴۷ است. در تبیین این نتیجه می توان گفت که هر چه از توانایی زندانیان در حوزه تولید، ورزش و ... در محیط بیرون از زندان بهره گرفته شود، اوقات فراغت آن‌ها کمتر شده و انرژی آن‌ها صرف امور تولیدی و خدماتی می شود و بدین ترتیب زمینه و امکان ارتکاب مجدد جرم کمتر می شود.

طبق نتایج تحقیق ارائه تسهیلات مالی جهت خدمات تولیدی باعث پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان می شود. ضریب همبستگی بین دو متغیر برابر ۰/۴۸ است. در تبیین این نتیجه می توان گفت که هر چه تسهیلات مالی ارائه شده از سوی سازمان و ارگان‌ها و بخصوص از سوی سازمان زندان‌ها برای زندانیان، پس از خروج بیشتر باشد و در کنار ارائه تسهیلات مالی، ارائه مشاوره شغلی، نظارت، راهنمایی و پیگیری با دقت بیشترین اعمال شود، انگیزه اشتغال، تولید، درآمدزایی و ارائه خدمت به خانواده برای زندانیان بیشتر می شود و بدین ترتیب زمینه و امکان ارتکاب مجدد جرم کمتر می شود.

نتایج نشان می دهد که حمایت خانواده پس از خروج از زندان باعث پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان می شود. ضریب همبستگی بین دو متغیر برابر ۰/۵۷ است. خانواده به عنوان اولین نهاد جامعه بیشترین نقش را در جامعه پذیری فرد دارد. هر چه دل‌بستگی فرد به خانواده بیشتر باشد و حمایت‌های صورت گرفته از طریق خانواده با شدت بیشتری انجام گیرد، فرد دیگر انگیزه‌ای برای بازگشت به زندان و ارتکاب جرم

نخواهد داشت. در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که حمایت اعضای خانواده پس از خروج زندانیان از زندان، باعث پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان می‌شود. با توجه به نتایج ضریب همبستگی پیرسون عضویت در گروه‌های ورزشی باعث پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم زندانیان می‌شود. ضریب همبستگی بین دو متغیر برابر ۰/۴۷ است. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت که عضویت در گروه‌های ورزشی، انجام تمرینات ورزشی، روحیه رقابت، یافتن دوستان سالم در گروه‌های ورزشی، صرف انرژی در باشگاه‌های ورزشی و در نهایت خستگی حاصل از ورزش می‌تواند بزرگ‌ترین مانع در مقابل بروز و ارتکاب جرم باشد.

پیشنهادها

- با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:
- ارائه مشاوره به اعضای خانواده زندانیان آزاد شده برای حمایت هر چه بیشتر؛
  - تشویق افرادی که پس از خروج از زندان مرتکب جرم نشده‌اند؛
  - تخصیص بودجه مخصوص برای کارآفرینی زندانیان آزاد شده؛
  - الزام زندانیان آزاد شده به مراجعه هفتگی یا حداقل ماهانه به مراکز مشاوره؛
  - دور کردن زندانیان آزاد شده از فضاهای جرم خیز؛
  - اختصاص گروه مشاوره برای افراد زندانی متناسب با ویژگی‌های شخصیتی و خانوادگی وی برای سهولت در امر مشاوره؛
  - انجام مشاهدات میدانی از فضای زندگی زندانیان آزاد شده برای برقراری ارتباط صمیمی‌تر؛
  - ایجاد ارتباط با اعضای خانواده جهت کنترل هر چه بیشتر زندانیان پس از خروج از زندان؛
  - استفاده از زندانیان آزاد شده در مشاغل ثابت؛

- افتتاح صندوق مخصوص برای ارائه تسهیلات برای کارآفرینی و ایجاد مشاغل برای زندانیان؛
- تشکیل گروه‌های ورزشی مخصوص افراد آسیب‌پذیر پس از خروج از زندان جهت کنترل نامحسوس؛
- تشویق زندانیان آزادشده‌ای که در گروه‌های ورزشی عضویت داشته یا کسب مقام می‌کنند.

فهرست منابع:

- اکبری، لیلا (۱۳۸۰)، پیشگیری از بزهکاری کودکان و نوجوانان در قواعد و اسناد بین‌المللی، پایان‌نامه‌ی دوره کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه تهران.
- پورافکاری، نصراله (۱۳۷۸)، تحلیلی بر تنش‌های قومی در ایران. اصفهان: مجله علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- ساندره، والک لیت. (۱۳۸۶). شناخت جرم‌شناسی. ترجمه دکتر حمیدرضا ملک محمدی، نشر میزان، چاپ اول.
- سلیمی، علی؛ داوری، محمد (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی کج روی. انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ سوم.
- صدیقی اورعی، غلام رضا (۱۳۸۷)، مقاله‌ی تعارض‌های فرهنگی و وفاق اجتماعی.
- صدیقی سروسستانی، هدایت‌اله (۱۳۸۲)، آسیب‌شناسی اجتماعی. نشر آن.
- عظیمی، حامد (۱۳۹۰)، نقش مراکز مراقبت پس از خروج در کاهش اثرات جرم. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد تهران شمال، دانشکده حقوق.
- لوییس، ای کوزر؛ برنارد، روزنبرگ (۱۳۷۸)، نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی. ترجمه‌ی فرهنگ ارشاء، نشرنی، چاپ اول.
- محققان، زهرا (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی انحرافات. پرتو خورشید، تهران.
- محمد نسل، غلامرضا (۱۳۸۹)، فرآیند پیشگیری از جرم. تهران، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۲۰(۱)، صص ۴۶-۵۵.

- معظمی، شهلا (۱۳۸۸)، بزهکاری کودکان و نوجوانان. انتشارات دادگستر، چاپ اول.
- ممتاز، فریده (۱۳۸۵)، انحرافات اجتماعی (نظریه‌ها و دیدگاه‌ها). انتشارات شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۷۴)، تقریرات درس جامعه‌شناسی جنایی. تهیه و تنظیم روزیتا داروئی، دانشگاه تهران (دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی)، دوره‌ی کارشناسی ارشد.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۷۸)، تقریرات درس جامعه‌شناسی جنایی. تهیه و تنظیم محمد، موسی زاده عباسی، دانشگاه تربیت مدرس، (دانشکده‌ی علوم انسانی)، دوره‌ی کارشناسی ارشد.
- وایت، راب؛ هینز، فیونا (۱۳۸۶)، جرم و جرم‌شناسی. متن درسی نظریه‌های جرم و کج روی، ترجمه‌ی علی سلیمی، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ سوم.
- ویلیامز، فرانک؛ پی، ماری؛ لین دی، مک (۱۳۸۶)، نظریه‌های جرم‌شناسی. ترجمه‌ی دکتر حمید رضا ملک محمدی، نشر میزان، چاپ دوم.